

Toos Streng, *De roman in de negentiende eeuw*. Hilversum, Verloren, 2020, 536 pp. ISBN 9789087048426, Euro 49,00.

Lucinda Riley, Elena Ferrante en Nicci French: wie kent deze auteurs niet? Hun romans voeren al jaren de bestsellerlijsten aan in Nederland. Het publiek lijkt er geen genoeg van krijgen. Hun succes geeft aan dat vertalingen een integraal onderdeel uitmaken van de Nederlandse boekenmarkt. Recent werd berekend dat het percentage oorspronkelijk Nederlandstalige proza- en poëzietitels tussen de 34 en 38 % bedraagt. Zo'n 50 % beslaat uit het Engels vertaalde titels en het resterende deel bestaat uit vertalingen uit andere talen, zoals Eva Wissenburg heeft laten zien in haar bijdrage aan de bundel *Against English. Pleidooi voor het Nederlands* (samengesteld door Lotte Jensen, Niek Pas, Daniël Rovers en Koen van Gulik, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 2019).

In de negentiende eeuw was dat niet anders: het merendeel van de uitgegeven romans was vertaald: slechts 31 % van de eerste drukken van romans oorspronkelijk Nederlandstalig. Wel was er meer ruimte voor andere brontalen dan het Engels: zo werden tot 1850 meer romans uit het Duits dan uit het Engels vertaald.

De gegevens over de negentiende eeuw ontleen ik aan de fascinerende studie van Toos Streng over *De roman in de negentiende eeuw*. In haar lijvige boek – het resultaat van dertig jaar onderzoek – analyseert zij de ontwikkeling van de roman als genre in het tijdvak 1790-1899. De hoofdstukken (deels eerder gepubliceerde, deels nieuwe stukken) zijn gegroepeerd rondom drie hoofdthema's: genregerelateerde aspecten, de legitimering van de roman en de roman als handelswaar. Na een slotbeschouwing volgt nog een toelichting op de 'Database Streng', de digitale kaartenbak die als basis voor alle analyses fungeert. En dan zijn er nog 47 bijlages en 11 grafieken. Normaalgesproken heet dit gedeelte 'nawerk', maar die term doet geen recht aan de enorme rijkdom aan informatie die daar te halen valt. Zo zijn er lijsten met meest vertaalde auteurs, uitgeverijfondsen, percentages vertaalde romans, man-vrouwverhoudingen, en dat alles steeds uitgesplitst per decennium. Alleen al in dit 'nawerk' kan de liefhebber uren ronddolen en inspiratie opdoen.

Neem bijvoorbeeld de namenlijst van meest vertaalde auteurs. De Duitse top drie luidt: Louise Mühlbach, Eugenie Marlitt en Elisabeth Werner. Deze schrijfsters zijn vandaag de dag grotendeels vergeten, maar in de tweede

helft van de negentiende eeuw kwam de ene na de andere Nederlandse vertaling van hun werk uit, en de ene na de andere herdruk. Terecht stelt Streng dan ook dat we de ontwikkeling van de Nederlandstalige roman in een bredere context moeten plaatsen en dat de meeste literatuurgeschiedenissen, die alleen de oorspronkelijk Nederlandstalige boekproductie bespreken, geen recht doen aan de toenmalige leescultuur. Zij kiest bewust voor een functionalistische benadering, die nagaat wat de toenmalige maatschappij onder 'literair' verstond en hoe literatuur in de breedste zin van het woord functioneerde. Daarmee komen al snel andere auteurs bovendien dan wanneer we bijvoorbeeld poëtische vernieuwing en 'oorspronkelijk Nederlandstalig' als belangrijkste criteria zouden hanteren.

Streng opent de reeks thematische beschouwingen met de vraag wat negentiende-eeuwers zelf onder een 'roman' verstonden. Aanvankelijk moest een roman vooral 'romantisch' zijn, dat wil zeggen: een liefdesverhaal bevatten. Een goede afloop behoorde aanvankelijk ook tot de standaard ingrediënten. Dat *Klaasje Zevenster* (1865-1866) van Jacob van Lennep met de dood van de heldin eindigde, was zo onthutsend dat een anonieme auteur een vervolgdeel met de titel *Klaasje Zevenster is niet dood. Supplement op een groot werk* (1867) publiceerde. De opkomst van de historische roman maakte dat de grenzen van het genre ter discussie kwamen te staan, omdat waarheid en verbeelding daarin werden gecombineerd. Intussen waren er ook allerlei alternatieve aanduidingen in omloop, zoals novelle, schets, tafereel en verhaal.

Streng besteedt niet alleen aandacht aan definitiekwesties, maar ook aan gender, uitgeversstrategieën en de rol van de literaire kritiek. De kracht van deze studie ligt in het gegeven dat alle deelstudies gebaseerd zijn op een grote hoeveelheid kwantitatieve gegevens. Vaak leidt dat tot kanttekeningen bij bestaande visies. Zo plaatst Streng vraagtekens bij de door Suzan van Dijk geopperde these dat George Sand niet in het Nederlands werd vertaald, omdat haar vrouwbeeld te zeer zou botsen met de gangbare opvattingen in Nederland. Volgens Streng was het nog bepalender dat Sand in het Frans schreef: in Nederland was de markt van particuliere kopers vele malen kleiner dan in Duitsland. Daar werd Gustave Flauberts *Madame Bovary* al in 1858, één jaar na het verschijnen uitgebracht. Streng zoekt ook de discussie op met Joep Leerssen, die de hoogtijdagen van de 'nationale romantiek' in Nederland tussen 1820 en 1870 situeert en deze in verband brengt met de historische roman. Volgens Streng redeneert hij teveel vanuit het perspectief van de culturele elite en is de relatie met de historische roman te vluchtig. Slechts 56 % van de Nederlandse historische romans richtte zich op het vaderlandse verleden – en politieke bewustwording was zelden het doel.

Een van de geslaagde hoofdstukken vind ik dat over het recensiebeleid van uitgeverijen. Wie zich realiseert dat kranten en tijdschriften in de negentiende eeuw verplicht waren aandacht te besteden aan alle werken die uitgevers stuurden, leest tijdschriften als de *Vaderlandse letteroefeningen* voortaan met nieuwe ogen. De uitgever bepaalde aan de hand van verkoopstrategieën welke werken ze opstuurden. Na 1865 nam de markt van particuliere kopers toe. Uitgevers probeerden hen te bereiken met andere vormen van reclame, zoals advertenties. Uitgaven die de naam van een uitgeverij in diskrediet konden brengen, zoals bepaalde Franse romans, werden juist bewust buiten de publieke opinie gehouden. Dat is vandaag de dag trouwens wel anders. Denk maar eens aan het succes dat uitgeverij Prometheus boekte met een erotisch boek als *Vijftig tinten grijs* (vertaald in 2012). Of aan al die werken die opgestuurd worden aan kranten, maar onbesproken blijven.

In de slotbeschouwing doet Streng een persoonlijke ontboezeming: ze vindt negentiende-eeuwse romans vaak 'langdradig en moralistisch'. Maar, en dat is verfrissend: ze stoort zich er niet aan, maar stelt dat de hedendaagse lezer gehinderd wordt door een verkeerd verwachtingspatroon. Wie kennis opdoet van de genreconventies, zal begrijpen waarom de negentiende-eeuwers schreven zoals ze deden. Dat leidt vanzelf tot meer waardering, aldus Streng. Om die kennis op te doen, zo voeg ik eraan toe, moet men Strengs indrukwekkende studie lezen.

Lotte Jensen, Radboud Universiteit

de Nederlandse
k. Terecht stelt
ge roman in een
geschiedenissen,
die bespreken,
bewust voor een
ge maatschap-
te zin van het
s bovendien
orspronkelijk

de vraag wat
Aanvankelijk
liefdesverhaal
de standaard-
n Lennep met
nieme auteur
pplement op
ische roman
staan, omdat
sen waren er
zelle, schets,

naar ook aan
e kracht van
zijn op een
tekeningen
r Suzan van
rd vertaald,
opvattingen
in het Frans
vele malen
Bovary al in
le discussie
mantiek' in
ngt met de
perspectief
te vluchtig.
sich op het
het doel.